

DEMOKRACIJA

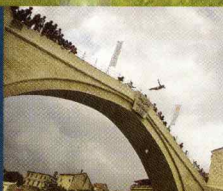
Odkrita grobišča Hrvatov na Celjskem

Največje število pobitih žrtev po drugi svetovni vojni v Sloveniji predstavljajo hrvaški begunci. Njihova grobišča so razsejana po Sloveniji. V tokratni številki razkrivamo, kje so njihova grobišča na širšem območju Celja.

Spominski park
Teharje pri Celju

POLITIKA
Razprtije v
novonastali
opoziciji

TUJINA
Ali Bosni
grozi nova
nestabilnost?

INTERVJU
Dr. Norma Mankoč
Vloga politike v
znanosti je sporna

“Hrvati” na Celjskem

2. del

Teharje

Nadaljujemo z objavo pričevanj o povojnem pobijanju hrvaških beguncev na širšem celjskem območju. Po pričevanjih Ivana Pratnemerja, nekdanjega partizana, je grobišče hrvaških beguncev tudi na obrobju gozda za Kmetijsko šolo v Šentjurju. Prav tako v močvirju ribnika na Blagovni, ki leži ob desni strani ceste Blagovna–Dramlje.

Silna moč morije hrvaških beguncev se je razplamenela v Celju in okolici. Tu so se zgrinjale tisočere množice beguncev iz Zidanega Mosta, Laškega ter Kumrovca in Šentjurja. Prav tako z vlaki iz Zagreba in Rogatca. Prisilno pa so jih privedli še iz koroških Poljan prek Slovenj Gradca, Doliča, Velenja in Pirešice, z vla-

ki pa iz Maribora. Naravna zožitev Savinjske doline za Celjem proti Laškemu je bila idealna priložnost za zajetje velike množice, ki zaradi svoje večinsko civilne sestave ni bila bojno razpoložena. Ljudje so si reševali gola življenja. Vendar niso bili uspešni, saj je bilo ubijalsko razpoloženje zmagovalcev neskončno. Vsi tisoči, ki so se razlili po celjskem parku, okolici medloške vrtnarije, letališča v Levcu, Tirtota v Medlogu, v gozdičkih na Lopati, v bežigrajski kotanji proti Teharjam, v gozdu okoli cerkve na Jožefovem hribu in Marovskovi domačiji, na Glaziji in povsod, kjer je bilo malo več prostora, so mirno čakali, da so jim odvzeli orožje, jih slekli, z žico zvezali roke in pobijali v strelskih, protitankovskih in bencinskih jarkih ter L-jarkih in flakovskih jamah (jama za protiletalske topove).

“Očiščevalna” akcija

Poveljnik tretje jugoslovanske

armade Kosta Nadj je že 27. maja 1945 napisal poročilo maršalu Titu, ki se je takrat nadzorstveno iz Ljubljane peljal prek Celja v Maribor, da je očistil teren sovražnikov, s tem da je pobil 25.000 uniformiranih ujetnikov, pri čemer niso všteti civilisti (dokument mi je pokazal g. Čadež, režiser televizijskega pričevanjskega dokumentarca Dosje pogrešani. Njegova osma črnogorska brigada je s pomočjo slovenskih partizanov, ko je bila razmeščena tudi po kmečkih kozolcih po naseljih v okolici Celja (Ostrožno, Dobrava, Babno, Medlog itd.), devet dni delala “očiščevalno” akcijo.

Navedel bom nekaj pričevanj iz tega časa. Ivan Pratnemer, nekdanji partizan, veterinarski higienik: “Hrvaške begunce so strpali tudi na športno igrišče v Bežigradu, last Westna, tovarnarja emajlirane posode. Jaz sem bil zadolžen, da preskrbim hrano. Sestavljena je bila iz su-

rove repe, surove svinjske pese, surovega korenja in krompirja, nabavljaj sem jo na okoliških kmetijah. Ujetniki so bili strašno lačni. Ko so jim stražarji to v bistvu svinjsko hrano nametali čez mrežo, so se kar topli, kdo bo dobil več. Posebno mučenje pa je predstavljala mreža, postavljena sredi igrišča, kjer so bile konzerve, pokvarjene salame in cigarete. Ujetniki so se zaganjali v te nedostopne dobrote, stražarji z visokih stražarskih mest pa so po njih streljali in se ob zadetih in mrtvih zabavali. Po poklicu sem konjač, pa se mi je ob teh prizorih stiskalo srce in obračal želodec. To svojo ‘intendantsko’ funkcijo sem moral opravljati več kot en teden, dokler hrvaških beguncev, ki so jih vsako noč v tem času streljali in dovažali vedno nove, ni zmanjkalo. Ko so bili polni vsi razpoložljivi protitankovski in strelski jarki, vsi L-jarki in flakovske jame na Golovcu, sem moral dati še devet ujetih

hrvaških konj, da so s smrečjem pokrita trupla (drugače konj niso spravili na mrtve žrtve) v že tako prenapolnjene jarko še globlje stlačili v dva in pol do tri metre globok in od tri do štiri metre širok protitankovski jarek na Golovcu in ga tako še dodatno napolnili s trupli zajetih žrtev. Na koncu so postrelili še konje, ki sem jih moral dati, in jih zagreblji kar na vrhu človeških trupel. Ko razmišljam, koliko je bilo takrat v Celju beguncev, bi lahko rekel, da vsaj dvakrat toliko kot Celjanov. Vsi so ostali v naši zemlji. Najbolj je z njimi poleg Teharij in Medloga obremenjen protitankovski jarek od Nove vasi do teharskega mosta čez Voglajno.”

Grobišča v Medlogu

Na območju Medloga, ob zahodni Ložnici, po levem in desnem bregu skoraj do Butovega mosta, je grobišče poleg grobišča. Radiotelegrafist osme črnogorske brigade, ki je devet dni “čistila” hrvaške begunce v okolici Joštovega mlina v Medlogu, Pavle Jerman pripoveduje: “Teh časov iz maja 1945 se nerad spominjam. Še zdaj sanjam o njih. Pospravljena je bila nepredstavljiva množica ljudi. Tudi ženske in otroci. Vse, kar ljudje o tem govorijo, je res in še veliko več. Povedal bom samo, kako je neki Franc ušel iz obroča stražarjev in se skril v Joštovo hišo. Patrulja ga je iskala, vendar ga ni našla. Zelo pa se ga je prestrašila Darinka Jošt, ko je prilezel iz dimnika v kuhinji. Ni ga prijavila in tako je ostal živ. Moje življenje v Celju se je ustalilo. Imel sem tudi ljubezen, katere plod je bil sin, ki mi je zelo podoben, tudi po pameti. Postal je celo predsednik stranke v Celju, ki pa je jaz ne maram.

Jaz in še dva moja prijatelja smo bili tisti, ki smo leta 1990 sneli jugoslovansko zastavo z zvezdo z Aljaževga stolpa in namestili slovensko, takrat še brez grba. Pristopil sem h krščanskim demokratom, tudi tu je treba biti kritičen, saj jih vodijo za nos.”

Najin pogovor, ki je bil zelo dolg, saj sva popila vsak vsaj pet vrčkov piva, se je razvil v bifeju Mimi ob celjski tržnici po letni konferenci krščanskodemokratske stranke, ki je bila ob navzočnosti Lojzeta Peterleta v veliki dvorani Narodnega doma v Ce-

lju. Tam sem bil samo poslušalec. Pavle Jerman je bil v Celju ob plebiscitu dosleden odstranjevalec Titovih slik. Za njegovo smrt, ki jo je povzročil rak, se v Celju ni slišalo. Njegov pogreb v Trziču je zaznamoval močan dež, tako da sta predstavnika krščanskih demokratov iz Celja Lampret in Železnik bila popolnoma mokra. Suh pa je ostal njegov sin, ker ga na pogrebu ni bilo. Obiskal pa ga je še živega v bolnišnici.

Grobišča ob Ložnici

Gospod Podjavoršek z Babnega pripoveduje: “Maja 1945, po koncu vojne, je bilo po travnikih in njivah med ljubljansko in našo cesto med Babnim in Medlogom pravo mravljišče zajetih hrvaških beguncev. Bilo jih je na tisoče. Jedli so po njivah izkopen krompir, ki smo ga aprila sadili. Stražili so jih črnogorski partizani na konjih. Množično so jih streljali kar po travnikih ob Ložnici. Posamično pa v lesenih barakah, ki so stale na Tirtotu. Tirtot smo imenovali rahlo vzpetino severno od ljubljanske ceste in južno od Ložnice (nasproti sedanjih trgovin v Levcu, vzhodno od vrtin za celjsko pitno vodo), ki je bila porasla z mogočnimi starimi hrasti. Tu so imeli grofi Celjski živalski vrt. Zahodno od tega gozdiča je bil izvir tople vode, kjer so lahko ženske tudi pozimi prale perilo. Iz teh barak so se ponoči slišali klici “klekni”, nato pa strelji. Žrtve, ki so jim najprej z žico na hrbtu zvezali roke, so morale poklekni, da so jih laže streljali v tilnik. To je trajalo več kot deset dni. Najbolj so se

mi zasmilile ženske, ki so za svoje dojenčke prosile mleka po teh hišah. Pri kmetu Pišku v Medlogu je ena rodila kar na dvorišču. Partizani so ju kar na tleh ustrelili. Mrtve so zakopavali v velike jame, ki so jih morali begunci sami izkopati po teh travnikih in njivah na vsaki strani Ložnice. Veliko so jih zagreblji v bencinske jarko, ki so jih Nemci izkopali na vzhodni strani letališča, v trikotniku med Ložnico in cesto na Babno in Medlog, na Strenčanovi zemlji, ki imajo domačijo v Levcu. Jarki so bili zaradi varnosti pred požarom ali eksplozijami izkopani v cik-caku. Teh jarkov je bilo v dolžini vsaj 200 metrov, široki pa so bili za dva soda.”

Ubijanje ranjencev

Gospa Kvasova iz Medloga pripoveduje: “Maja 1945 so bile pri nas vojne razmere. Partizani na konjih so okrog hiš neprestano patroljirali. Dva tedna smo morali imeti vsa okna ponoči zastarta, da ne bi gledali, kako so partizanske vojaške patrolje vodile na streljane ujete hrvaške begunce. Če je skozi okno svetila kakšna luč, so po vratih že zaropotala puškina kopita, češ da moramo okno zagrniti. Vse noči so drdale strojne in se slišali posamezni strelji. Pokojnemu Repiču, ki je imel hišo na travniku, se je od vsakonočnih krikov, stokanja in streljanja skoraj zmešalo, dobil je živčni zlom. Podnevi pa so partizani po teh naših gozdičih lovili in ubijali ranjence, ki so bili ponoči slabo ustreljeni. Ponoči je bil pek, čez dan pa gozdna ‘bolnišnica’ umirajočih. Partizani so slabo stre-

ljali, verjetno zaradi noči. Tudi v našem gozdu za hišo je bilo polno ujetnikov. Ko so jih nekam odpeljali, je po vejah skoraj na vsakem drevesu viselo polno oblacil. Pri kmetu Pišku v Medlogu so žensko, ki je tedaj rodila, ustrelili z dojenčkom vred. Večino beguncev so slacili in pregledovali pri našem sosedu Fazarincu. Ob cesti so bili metrski kupi oblek, v koritih Fazarinčevih svinjakov pa polno zlatnine, ur, nalivnih peres, denarnic in drugih osebnih predmetov.

Ženske so imele perišče na Ložnici, na sredini med Joštovim mlinom in Levcem. Nekaj let se nismo upale hoditi na to območje. Po neki poplavi, mislim da je bilo leta 1954, sem šla na perišče. V bližini sem z levega brega zagledala, kako iz zemlje štrlijo kosti, videli so se čevlji, obleka in hlačni pasovi. Perilo sem takoj odnesla domov in nikoli več nisem šla prat na Ložnico.”

Med Tirtotom in Levcem

Po sporočilu nekdanje lastnice travniških tirtotskih površin so južno od zdaj regulirane Ložnice in ljubljanske ceste, na sredini med bivšim Tirtotom in Levcem, partizani navozili množico trupel beguncev kar na površje zamočvirjene naravne ugreznine. Nato so jih zasuli z odvečno zemljo, ki je ostala od izkopanih velikih jam, ki so že bile napolnjene s trupli. Vojaški strogo zapuni letalski posnetek iz leta 1956 daje slutiti, kako veliko morišče in grobišče je bilo to območje, ki ga je celjska občinska oblast označila in zamejila s tablami, na katerih je pisalo: Vodovarstveno območje.

Poletna junijska poplava leta 1954 je delno razkrila posledice morij po koncu vojne v letu 1945 tako kot v bežigrajski dolini ob Voglajni. Oblastno-partijski organi (predsedniki občine Celje Riko Jerman 1952–1954; Fedor Gradišnik, 1954–1955; Franc Rupret 1958–1962) so se spomnili obvezujoče okrožnice Kab. str. Pov. 626/46 od takratne vlade in ministrstva za notranje zadeve, ki jo je podpisal Boris Kocijančič. Takoj so dali ukaz inž. Cvahtetu, direktorju takratne vodnogospodarske uprave, za regulacijo vzhodne Ložnice. Denar»

V okolici Joštovega mlina v Medlogu je osma črnogorska brigada devet dni pobijala ujete hrvaške begunce.

Slovenijales v Medlogu je zgrajen na grobišču hrvaških beguncev.

Regulirana Ložnica, desno Slovenijales v Medlogu

» ni bil vprašanje. Dela so začeli še isto leto in končali leta 1958. Kam so pospravili posmrtni ostanke žrtev, vedo takratni oblastniki.

Gospod Jurhar, kmet iz Medloga: "Okoli 300 metrov južno od naše hiše je bil na sosedovi zemlji nekaj sto kvadratnih metrov velik hrastov gozdič. Takrat ko so partizani zajeli na tisoče hrvaških beguncev in so jih streljali v Tirgotu in okolici letališča, so neke noči pokale strojnice tudi pri tem gozdiču. Zjutraj je priletela k nam sosed, ki je nosila mleko mimo tega gozdiča prek Črne mlake na Ostrožno. Dejala je, da sta ob gozdiču na sveže nasuti dve veliki gomili zemlje, iz katerih se sliši stokanje. Tako je bila prestrašena in zmedena, da je pozabila, kam mora nesti mleko. Kasneje smo zvedeli, da so žrtve slekli pri Fazarincu, kjer je že prej bila gora oblek, in jih slečene pripeljali do tega gozdiča. Pri Fazarincu v svinjaki so jim odvzeli vse osebne predmete, tako da so bila korita polna dragocenosti. Saj veste, če človek beži od doma, vzame s seboj tisto, kar je kaj vredno, tudi zaradi preživetja. Ena od teh na pol živih žrtev se je privlekla do kmeta Kneza na Babnem, a jo je patrolja našla, ubila in zakopala. To območje morišča in grobišča je meliorirala Zadruga Celje. Direktor Jureš, dipl. inž. agr., je dal najprej posekati hrastov gozdič. Z buldožerji so zravnavali površino in v izkopani kanal speljali potok in drenaže. Ko so kopali drenaže, so izkopali nekaj kosti, vendar so jih po ukazani navadi prikrili. Direktor Jureš ve kje. Travniki, ki je nastal, je še vedno zamočvirjen. Ku-

pil ga je kmet Lipovšek z Lopate. Tako zdaj govorijo o morišču in grobišču na Lipovškemu travniku."

Slovenijales na kosteh

Gospod Fric, nekdanji miličnik, pripoveduje: "Moj komandir Postaje milice Celje me je poklical, da moram po službeni dolžnosti iti v Medlog, kjer gradijo stavbo podjetja Slovenijales. Gradbinci so sporočili, da so pri zemeljskih delih odkrili človeške kosti. Naročil mi je, naj naredim zapisnik kar na liste svojega službenega bloka. Verjetno gre za hrvaške ustaše. Gradbinci naj kosti kar sami pospravijo. Zapisnik pa naj dam njemu, da ga bo dal predsedniku občine ali predsedniku izvršnega sveta. Saj veš, te liste hitro pospravijo v predale. Na gradbišču sem videl, da je buldožer posnel pol metra vrhnje plasti zemlje in pokazali so se okostnjaki, ki so bili po dolgem zloženi. Buldožer je odprl okoli meter in pol širok jarek. Videl sem, da so imeli noge zvezane z bakreno žico v obliki osmice. V jarku so bili zloženi v štirih plasteh. Videli so se ostanki vojaških čevljev z okovanimi petami in ostanki uniform z gumbi, ki so imeli oznako U. Delovodji sem naročil, naj s posmrtnimi ostanki ravna po svoji presoji. Začudil me je delavec, ki je imel na svojem kolesu obešeni plastični vreči, ki sta bili polni človeških lobanj. Vprašal sem ga, kaj bo z njimi. Odgovoril mi je, da ima vikend, kjer jih bo razložil. Po končanem ogledu sem na postaji milice izročil zapisnik. Nihče me ni nič

vprašal, saj je komandir vedel, da gre za grobišča 'narodnih izdajalcev in okupatorjevih sodelavcev', kakor se je izrazil, ko me je poslal v Medlog."

Prikrivanje grobišč

Ivan Samec, poslovodja prodajalne Slovenijales v takratni Zidansko-vi ulici (zdaj Gosposka ulica), mi je povedal, da je njihov direktor kupil 12 krst za kosti žrtev, najdenih na gradbišču stavbe Slovenijalesa. Gospod Kelhar, direktor celjskega pokopališča, pa mi je dejal, da so pripeljali samo šest polnih krst, da so kosti nato dali v polivinilaste vreče in jih zakopali tri metre globoko v nabrežino celjskega pokopališča (kraj si je ogledala vladna komisija pod predsedstvom Viktorja Blažiča).

Po teh najdbah je leta 1975 na občini Celje zasedala revizijska komisija, kjer je sanitarni inšpektor Urleb podal poročilo o odkritih grobiščih in ga izročil županu Jožetu Maroltu (1975–1979) ali predsedniku izvršnega sveta Marjanu Ašiču. Rezultat je bila še ena regulacija vzhodne Ložnice in most leta 1979, katerih graditev je vodilo isto podjetje, ki se je po novem imenovalo Nivo, direktor pa je bil Niko Rožič. Kontrolor izvajanja del je bil Mojmir-Mojč Cvahte, sin inž. Cvahteta, direktorja vodnogospodarske uprave, ki je izvajala prvo regulacijo. Ljudi na delovišču je razporejal Janeček. Znova so izkopali grobišča. Janko Hartman, dipl. inž. arh. (Celjani smo mu rekli mestni inženir), mi je pravil, da ga je šokiralo, kar je videl. Posebno je bil zgrožen,

ker Celjani pijemo vodo talnico s tega območja. Tako so se tudi Nivo, celjsko pokopališče in Zadruga Celje vpisali kot uradni grobarji in skrivalci komunističnih zločinov.

"Rodovitna" zemlja

Komisija Demos v Celju je leta 1990 ugotovila, da so gradbinci, ki so delali "regulacije" s posmrtnimi ostanki, res ravnali po svoje, kakor jim je prek g. Frica svetovala celjska milica. Podjetje Nivo je strankam, ki so iskale humus za vrtove, prodajalo črno zemljo s tega območja. Tako so tovornjaki na vrtove pripeljali tudi kosti. Tudi na šolski vrt v Šmartno v Rožni dolini, na Ostrožno h kmetu Jezerniku, po domače Trajbarju, kjer se je usoda posebno poigrala. Maja 1945 so se k njim za deset dni naselili partizani črnogorske brigade, ki so izvajali morijo v Medlogu. V hišo so se naselili oficirji, na kozolec pa moštvo. Sami mladi fantje, nekateri niso imeli niti 15 let. Čez dan so spali, ponoči pa so jih oficirji odgnali na morijo. Čez nekaj desetletij je gospodinja ugotovila, da bi bilo dobro vrt obogatiti s humusom, ki ga je prodajal Nivo. Tovornjaki so pripeljali humus, ki je bil res lep in črn, in ga stresli na vrt. Pri razgrinjanju zemlje pa so našli nekaj samokolnic človeških kosti. Človeški humus, ki so ga začeli delati njihovi prisilni desetdnevni prebivalci leta 1945, so torej strašljivo raztrosili po vrtu. Niko Rožič, direktor Nivoja, je vedel, da prodaja dobro kvaliteto, posebno za vrtove.

Konec prihodnjic
Janez Črnej